

KÖZSZEREPLŐK SZEMÉLYISÉGVÉDELME KONTRA KÖZÜGYEK VITATHATÓSÁGA

Az itt tárgyalandó büntető, polgári és sajtó-helyreigazítási ítéletek egy-egy közszereplést vállaló személyiség ügyében születtek. Közös vonásuk, hogy a bíróságoknak abban kellett állást foglalniuk, meddig terjed a közélet szereplőinek szabad bírálhatósága és hol kezdődik jogi védelmük a kritikával szemben. Mielőtt a tendencia-értékű ítéleteket értékelném, érdemes bemutatni az ítélkezési gyakorlat változásait meghatározó előzményeket, jelesül az Alkotmánybíróság 36/1994. (VI. 24.) AB határozatát, mely megsemmisítette a Büntető Törvénykönyvnek a „hatóság és hivatalos személy megsértése” elnevezésű tényállását. Ennek az alkotmánybírósági döntésnek a következményeként – mint látni fogjuk –, mind a büntető bíróságok becsületsértési, rágalmozási ítéletei, mind pedig a személyiségvédelmi és sajtó-helyreigazítási perek elbírálása változott a bírói gyakorlatban.

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG A HIVATALOS SZEMÉLYEK BÍRÁLHATÓSÁGÁRÓL

A rendszerváltás által megkövetelt nyilvánosság egyik fontos követelménye volt a hatalom és képviselői korábbi bírálhatatlanságának és sérthetlenségének megszüntetése. Ugyanakkor az 1990-es demokratikus választásokat követően megalakult kormány bizonyos törekvései mintha éppen ezzel ellentétes irányba hatottak volna. Hogyan másként értelmezhető például a 90-es évek elején felmerült az a kormányzati szándék, amely az állam legfőbb közjogi méltóságait külön büntetőjogi védelemben kívánta részesíteni. Arról az ötlet-ről van szó, hogy a Büntető Törvénykönyv – mintegy felelevenítve a királyi sérthetlenség intézményét – nyilvánítsa bűncselekménynek és sújtsa többéves börtönnel a legfőbb közjogi méltóságok (a köztársasági elnök, a miniszterelnök, stb.) személyét vagy hivatali intézkedését nyilvánosan sértő vagy lealacsonyító kifejezések használatát. Ez a jogalkotási szándék motiválta az igazságügy-miniszternek az Alkotmánybírósághoz benyújtott azt az alkotmányértelmezési indítványát, melyben arra a kérdésre várt választ: a köztársasági elnök sérthetlenségére vonatkozó alkotmányi tétel kényszerítő szükségszerűséggel írja-e elő az elnök megsértésének bűncselekményé nyilvánítását?

Az Alkotmánybíróság az 1991-ben hozott határozatában leszögezte: a törvényhozó döntésére tartozik, hogy a köztársasági elnök büntetőjogi védelmét kiterjeszti-e az elnök becsületére, hírnevére. Ha azonban a törvényhozó úgy döntene, hogy az elnök becsületének és méltóságának fokozott védelmét állapítja meg, az Alkotmánybíróság felhívja a figyelmet arra, hogy ennek során a szabad véleménynyilvánításhoz való alkotmányos jog lényeges tartalmát nem korlátozhatja. Mert ha fontos érdek fűződik is ahhoz, hogy az állam legjelentősebb vezetőit és rajtuk keresztül funkciójukat tisztelet és becsület övezzé, ennél is nyomósabb érvek szólnak amellet, hogy a közhivatalt és politikai tisztséget betöltők ténykedése és személye mindenkor nyilvános bírálathoz tárgya lehessen.¹

Végül a törvényhozó e dilemmát úgy oldotta meg, hogy nem alkotott ugyan új önálló büntetőjogi tényállást a köztársasági elnök becsületének védelmére, ugyanakkor 1993 tavaszán – a „hatóság és hivatalos személy megsértése” tényállásának említett szigorításakor – a hivatalos személyek körét kibővítette a köztársasági elnökkel és a miniszterelnökkel. Ugyanekkor szinte az egész államapparátus a „sérthetetlen” személyi körbe került: a politikai államtitkárok, az alkotmánybírák, az ombudsmanok, közjegyzők, sőt az Alkotmánybíróság, az Állami Számvevőszék, a Köztársasági Elnöki Hivatal, az Országgyűlés Hivatala érdemi munkatársai is.

1994-ben azután egy indítványra az Alkotmánybíróság azonnali hatállyal megsemmisítette a Büntető Törvénykönyv e rendelkezését. Ez volt az a tényállás, amelynek alapján a bíróságok minisztereket bíráló politikusokat, illetve társadalomtudósokat marasztaltak el. Előbb az akkori belügyminiszterrel kapcsolatban egy ellenzéki képviselő nyilatkozott úgy a televízió nyilvánossága előtt, hogy az az 1990-es taxisblokádnál alkalmával a tömegbe lövetést „fontolgatta”. A másodfokú bíróság jogerős ítéletében elmarasztalta a képviselőt, mégpedig kifejezésének („tömegbe lövet”) a becsület csorbítására alkalmas módja miatt. A fellebbezési fórum nem talált olyan érdeket, amely indokolta volna a valóság bizonyításának elrendelését a sértőnek ítélt kijelentéssel kapcsolatban. A képviselő felülvizsgálati kérelme alapján viszont 1993 szeptemberében a Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte az ítéleteket, s az első fokú bíróságot

új eljárásra utasította. A legfőbb bírói fórum ítéletében megállapította, hogy a korábbi ítéletek jogsértők voltak, mert a bíróságok nem rendelték el a valóság bizonyítását.

1993 nyarán a miniszterelnök a kormány nevében ugyancsak a Btk. 232. §-a alapján jelentette fel azt a politológust, aki egy vidéki előadása során állítólag a következő kijelentést tette: „A közigazgatásban kialakult a tökéletes korrupció: pontosan meg lehet mondani, melyik minisztert vagy főosztályvezetőt mennyiért lehet megvenni.” A kutatót a másodfokú bíróság pénzbüntetésre ítélte. Végül a Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati kérelem nyomán lefolytatott eljárásában felmentő ítéletet hozott.

Az alkotmánybírák 1994-ben született döntése értelmében jóllehet elvileg nem ellentétes az alkotmánnyal a hatóság vagy a hivatalos személyek becsületének vagy jó hírnevének büntetőjogi védelme, azonban a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánításban messzebb lehet elmenni, mint más személyek esetében. Márpedig a magyar Btk. a közszereplőket szigorúbb szabályokkal védte a sértő szavaktól. E rendelkezés megsemmisítésével a hivatalos személyek becsületének védelme is a Btk. mindenre vonatkozó becsületsértési és rágalalmazási tényállásai alapján törtenhet. Az Alkotmánybíróság azonban a jogot alkalmazó bíróságok számára több útbaigazítást is megfogalmazott. Az egyik szerint a vélemény szabadság által védett, így nem büntethető véleménynyilvánítás köre a hivatalos személyek tekintetében tágabb kell legyen, mint más személyeknél. Az alkotmánybírák másik elvi tétele teljes mértékben tiltja az értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás büntetését, bármennyire sértse is az a bírált hivatalos személy becsületét. A becsület csorbítására alkalmas tényállítások büntetése pedig csak akkor tekinthető alkotmányosnak, ha a tényt állító személy tudta, hogy közlése, lényegét tekintve valótlan, vagy azért nem tudott annak valótlanágáról, mert pl. az újságírói hivatása alapján tőle elvárható figyelmet elmulasztotta.²

Az Alkotmánybíróságnak ez a döntése úgyszólván szabad kezet adott nemcsak a bátor véleményt mondó publicisztika, hanem a tényfeltáró újságírás számára, még azokra az esetekre is, ha a közügyekben feltárt tények sértenék a közhatalom gyakorlóinak a becsületét. Sőt, az sem lehet ezentúl büntetés alapja, ha a vizsgálat eredménye nem állja ki az igazság próbáját, hiszen ha örökösen a büntetőjog Damoklesz kardja függene minden vizslató újságíró feje fölött, az ellehetetlenítené a közügyek vitatását. Tudatosan, illetve az újságírói hivatás elemi szabályait figyelmen kívül hagyva súlyosan gondatlanul valótlant állítani

viszont nem lehet. Ezt a természetes erkölcsi maximumat azonban már Deák Ferenc is megfogalmazta, midőn a sajtótörvény egyetlen szükséges passzusaként a „hazudni tilos” parancsát jelölte meg.

Az alkotmánybírági döntést követően látványosan megcsappant a közjogi méltóságok által kezdeményezett büntetőügyek száma. Ennek magyarázata, hogy ha egy állami vezető tisztségviselő immár nem számíthat arra, hogy a felettese eljárást indít becsülete védelmében, hanem magának kell feljelentést tennie, akkor nyilván jobban meggondolja, vállalja-e a sikertelenség kockázatát. Az egyébként is kisebb számú magánindítvány 1994 után inkább ún. közszereplőktől érkezett, akik nem tartoztak a hatályon kívül helyezett törvényi rendelkezés hivatalos személy kategóriája alá, de akik politikusi vagy egyéb, a nyilvánosság előtt zajló munkájuk során résztvevői a közéletnek. De az ilyen magánvádas ügyek számának fokozatos csökkenéséhez hozzájárult a bírói gyakorlat változása is. Mint a becsületsértési, rágalalmazási és kegyeletsértési esetek ismertetésekor látni fogjuk, az esetek tekintélyes részében a véleménynyilvánítás szabadságára hivatkozó felmentés születik.

A BÜNTETŐJOGI BECSÜLETVÉDELEM

A Büntető Törvénykönyvnek az egyéni becsület védelmét szolgáló tényállásai lényegében nem változtak a rendszerváltáskor és azóta sem. Változás legfeljebb a bírói gyakorlatban van. Természetesen a büntetőjog becsületsértési, rágalalmazási, kegyeletsértési tényállásai csak annyiban relevánsak témánk szempontjából, amennyiben olyan személyek becsületének védelméről van szó, akiknek élete bizonyos fokig a nyilvánosság előtt zajlik, hiszen a sajtó korlátozása elsősorban ezekben az ügyekben jön számításba.

Az a körülmény, hogy az Alkotmánybíróság 1994-ben megsemmisítette a „hatóság és hivatalos személy megsértése” elnevezésű bűncselekményt, az addig azáltal védett közfunkcionáriusokat arra kényszerítette, hogy sértegetőkkel szemben maguk kezdeményezzék a Btk. hagyományos becsületsértési vagy rágalalmazási tényállásának alkalmazását. Ezáltal jelentősen csökkent az ilyen ügyek száma. A magánindítványozói kedvet az is lelohasztotta, hogy a bíróságok egyre nagyobb arányban hoztak felmentő ítéleteket, amelyekben a vélemény és a sajtó szabadságát elébe helyezték a becsület védelmének. Álljon itt néhány jellemző ítélet a legtöbb ilyen ügyet tárgyaló Pesti Központi Kerületi Bíróság (PKKB) gyakorlatából.

1. Csurka István, a MIÉP elnöke 1995. október 15-én sajtótájékoztatót tartott, melynek során kifejtette vé-

leményét Szabó Albert újfasiszta gyülekezetének két nappal korábban a Szabadság téren megrendezett nagygyűlésén történekről. E sajtótájékoztató alapján 1995. október 25-e és 31-e között több hazai napi- és hetilap közölt idézeteket a politikus ezen nyilatkozatából, így pl. „[A] párt elnöksége arra kéri a BRFK-t, hogy tartsa távol rendezvényétől az operettnácikat, és időzített nyilasokat.” „Az operettnyilas és múnáci társaság ellen folyó rendőrségi vizsgálat örömmel tölti el pártját, mivel az SZDSZ által irányított szélsőséges szervezet továbbra is a párt lejárataán dolgozik.” „Az elnök nemrég szólott arról, hogy Szabóékát el kéne tiltani a keresztény nemzeti oldal tüntetéseiről, mert sem a kereszténységhez, sem a nemzethez nincs köztük.” „Honnan jött Szabó testvér? címmel megjelent írásában azt állította, hogy Izraelen keresztül érkezett, 4 hónapot töltött ott, onnan jött Pestre uszítani.” „A Mérleg utcából küldték bomlasztani, hogy fesse náci-feketére a magyar ellenzékét.”

A bíróság Csurka kijelentéseit három csoportba sorolta. Az elsőbe tartozik a pártvezér lekicsinylő véleménye a nála jobboldalibb érzelmű Szabóról, akit operettnyilasnak és múnácinak nevez. Olyan személynek, aki az általa felvállalt és tisztelt elődhöz, Szálasi Ferenchez képest csak annak gyenge mása. Degradáló kifejezése a bíróság szerint véleménynyilvánítás, melynek tényeleme nincs. A Mérleg utcával való kapcsolattartásra utalás – bár csak feltételesen – már tartalmaz tényállítást, de azt a bíróság a politikai szitokszavak kategóriájába sorolva megállapította, hogy lényegében ténytartalom nélküli gyalázkodásról van szó, arról tehát, hogy bizonyos szavak valós tartalmuktól elszakadva önálló életet élnek, s azokat a politikai ellenfelek használták és használják előszeretettel egymás lejáratására. A „szekus”, „pufajkás”, „ávós”, „kommunista”, „liberális”, „kozmpolita”, „népidegen”, „gyökértelen”, „nemzetvesztő”, stb. jelzőket éppúgy, mint a „mélymagyar”, „bőgatyás” „náci”, „kopasz”, „csurkista” stb. szavakat. E körbe tartozónak értékelte a bíróság azt is, hogy Csurka SZDSZ provokátornak nevezte a szélsőjobboldali pártvezért. Szabó Albert zsidó származására való burkolt utalás – azaz egy adott személy pusztán lezsidózása – a bíróság szerint semmi olyan jelentéstartalom nem hordoz, mely az érintett személy becsületét objektíve csorbítani tudná. Az erre való alkalmasság ugyanis nem az érintett személy egyéni érzékenységtől, szubjektív megítélésétől függ, hanem a társadalomban általánosan elfogadott értékítéllettől, felfogástól, mely szerint nem sértő, nem is becsületcsorbító valaki nemzetiséghez, vallási felekezethez, etnikum-

hoz tartozásának megemlézése. Miután tehát a bíróság Csurka idézett kijelentéseit alkalmatlannak találta Szabó Albert becsületének csorbítására, ezért őt bűncselekmény hiányában felmentette a nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalalmazás vétségének vádjától. 2. Az izgatás kapcsán már említett Mónus Áron aljas indokból, nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalalmazás vétsége miatt tett feljelentést a Népszava 1992. augusztus 5-i számában közölt írás miatt, mely a Zsidó Világkongresszus jelentésének magyar fordítása volt *Van-e antiszemitizmus Magyarországon?* címmel. Ez a jelentés az antiszemita társadalmi jelenségek között, az antiszemita könyvek sorában így említette meg Mónus könyvét: *„Júliusban Összeesküvés – A Nietzschei birodalom”* címmel jelent meg K. M. könyve. Ezt a kiadványt, amely a Sion véneinek a jegyzőkönyve, és a *Mein Kampf* megállapításainak utánérzéseit tartalmazta, a hatóság elkobozta.”

A bíróság személyes meghallgatás kitűzése nélkül előkészítő szakban megszüntette az eljárást. Döntését azzal indokolta, hogy a jelentésnek a könyv elkobzására történt utalása ugyan tényelem, mely – még ha pontatlanul is, a könyvnek ugyanis csak a terjesztését tiltották be – tárgyszerűen csak a könyv utóéletére utal, tárgyszerű utalás pedig nem alkalmas a feljelentő becsületének a csorbítására. Az írásnak az antiszemita könyvek közé besorolása pedig értékítélet, a könyv kritikája, a feljelentettek tehát nem követtek el bűncselekményt. A másodfokú bíróság helyben hagyó határozata az indokolást azzal egészítette ki, hogy „aki könyvet ír, annak számolnia kell azzal, hogy művét bíráló érli.”

3. Az 56-os Intézet 1996 júniusában jelentette meg Rainer M. János könyvét, Nagy Imre politikai életrajzának első kötetét. A monográfia „Dossziék” című fejezetében a szerző a forradalom miniszterelnökének állítólagos ügynökmúltjával foglalkozik. A feljelentő (a néhai miniszterelnök leánya) szerint a könyv szerzője „politikai folklórra és pletykára támaszkodva [...] kétes értékű bizonyítékok kiragadásával felállította saját hipotetikus elméletét arról, hogy Nagy Imre tényleg a szovjet állambiztonsági szervek ügynöke volt, és Vologya fedőnév alatt jelentéseket gyártott másokról”, ezért a Btk. kegyeletsértési tényállása alapján magánindítványt terjesztett elő. Ugyancsak becsület- és egyben kegyeletsértőnek ítélte a feljelentő a szerző által rendezett televíziós dokumentumfilmben elhangzott néhány állítást is, és azt, hogy a film készítője tendenciózusan kihagyta a Nagy Imre ügynökmúltját kategorikusan tagadó nyilatkozatokat, illetve olyanokra cserélte ki, akik a vádat megerősí-

tették. Ezzel a szerkesztési módszerrel Rainer „azt sugallja a nézőknek, hogy N. I. valóban a NKVD ügynöke volt.”

A bíróság személyes meghallgatás kitűzése nélkül, bűncselekmény hiányában megszüntette az eljárást, mivel megállapította, hogy a könyv sérelmezett fejezete történeti-tudományos munka, melynek szerzőjét a tudományos életet átható vita- és véleményközlési szabadság védi. Az indoklás azt is leszögezte, hogy tudományos kérdésekben állást foglalni csak a tudomány művelői jogosultak, a tényfeltáró munkák elemzése nem tartozik a bíróság kompetenciájába akkor sem, ha a történeti értékelés nem felel meg a való tényeknek.

4. A Horthy Miklós újratemetésén részt vettek egyike az őt és családját, valamint „több millió magyart” ért sérelem miatt becsületsértési feljelentést tett Eörsi István ellen, mert állítása szerint az író a német ZDF Televízióknak adott nyilatkozatában az újratemetést értékelve: „Ocsmány és gusztustalan módon mocskolta népét és országát.” Az elsőfokú bíróság a személyes meghallgatás kitűzése előtt bűncselekmény hiányában megszüntette az eljárást. A bíróság álláspontja szerint a temetésen résztvevő tömeg spontán csoportosulás, nem olyan személyösszesség, mely kollektív jogokkal bír, de még ha rendelkezne is ilyen joggal, a feljelentő nem kapott felhatalmazást tőlük az eljárás kezdeményezésére. A becsületsértés vétségének csak konkrét, meghatározott, felismerhető személy vagy személyösszesség lehet a sértettje. Az Eörsi nyilatkozatában kritikus hangon említett tömegből a feljelentő személye semmiképpen nem ismerhető fel, így sérelmére a becsületsértés vétsége nem valósulhatott meg.

5. Egy nagykovácsi lakos Hofi Géza ellen tett nagy nyilvánosság előtt elkövetett becsületsértés vétsége miatt feljelentést. Ennek alapja a humorista „Pusszantás mindenkinek” című előadástja volt, mely utóbb CD-n és műsoros kazettán is megjelent, s melyben az „átlag magyar polgárt becsületében durván sértő és megalázó, általánosító kijelentést tett.” A sérelmezett szövegrész így hangzik: „Itt az új segg. [...] A magyar ember ilyen, nem találja helyét, ha nem szaros a szája.” A feljelentő ezt a kijelentést az átlag magyar polgár nevében utasította vissza, s kérte a bíróságot, hogy arra is kötelezze a feljelentettet, hogy kérjen bocsánatot azoktól, akiket ezzel az állításával megsértett.

A bíróság személyes meghallgatás kitűzése nélkül bűncselekmény hiányában szüntette meg az eljárást. Egyrészt tartalmi okból arra hivatkozva, hogy az előadóműsorban megszólaló humorista a szatíra eszközeivel karikírozza, teszi nevetségessé a közélet visszásságait, szereplőit, de sok esetben az „átlag magyar

polgárt is.” A szatíra, a pesti vicc megszólaltatóját a véleménynyilvánítás – azon belül a művészi kifejezés – szabadsága védi, annak büntetőjogi korlátozása megengedhetetlen. Ezen túl a sértett azonosíthatatlansága miatt sem alkalmas az idézett szöveg a verbális bűncselekmény megállapítására: a „magyar ember” általánosításból a feljelentő személye teljességgel felismerhetetlen.

A SZEMÉLYISÉGI JOGI ÍTÉLKEZÉS MÓDOSULÁSAI

A büntetőjog eszközeinek imént tárgyalt háttérbe szorulása értelemszerűen felértékelte a személyiségi jogok polgári jogi eszközeinek jelentőségét az esetlegesen becsületsértő sajtóközleményekkel kapcsolatban.

1. Az első nagyobb ügy G. Nagyné Maczó Ágnes esete volt, akiről a Kurír *Elefánt* című szatirikus melléklete 1992 februárjában két ízben is leköszölte ugyanazt a fürdőruhás fotomontázst, amely a politikusnő fejéhez montírozott idegen testtel erős karakterét kívánta hangsúlyozni. Az elsőfokú bíróság helyt adott a személyhez fűződő jogok megsértése miatti keresetnek: megállapította a lap jogsértését, eltiltotta a további jogsértésektől, valamint az ítélet közlésére és nyilvános elégtétel adására kötelezte az újságot. Elutasította viszont az elsőfokú bíróság a politikusasszony nem vagyoni kártérítés iránti igényét. A másodfokú bíróság teljes mértékben elutasította a keresetet. Az ítélet indokolása szerint a közélet szereplőinek számolniuk kell azzal, hogy nemcsak az adott közéleti eseményről szóló tudósításnak lesznek szereplői, hanem a róluk készült kép- és hangfelvétel eszköze vagy tárgya lehet utánzásnak (parodizálásnak), szatirikus jellegű ábrázolásnak. A közéleti szereplők képmásának ilyen jellegű felhasználását nem lehet a hozzájárulásuktól függővé tenni. A másodfokú bíróság álláspontja szerint az újság egy politikai jelenséget, a parlamentben elharapózott durva hangvételűt kívánta a komikum eszközeivel szatirikusan bírálni. Ezt a célt szolgálta a montázs is, megjelenítve az önvédelem szükségességét. A fürdőruhás fénykép ezáltal nem hatolt be a politikusnő magánéleti szférájába, az erősport, a testépítés kifejezése nem ad okot sértő asszociációra, a felperes női mivoltát, erkölcsét nem érinti. Az a körülmény pedig, hogy nem mindenki érti a montázs komikumát, nem adhat alapot személyiségi jogvédelemre.

E jogerős ítélet ellen benyújtott felülvizsgálati kérelem folytán hozott ítéletében a Legfelsőbb Bíróság nemcsak visszaállította az elsőfokú ítéletnek a lapot elmarasztaló tartalmát, de 300 ezer forint nem vagyó-

ni kártérítést is megítélt a felperesnek, valamint az állam javára ugyanilyen összegű bírság fizetésére is kötelezte az újságot. Az ítélet indokolásában a legfőbb bírói fórum kihangsúlyozta, hogy a közélet szereplőire is ugyanúgy vonatkoznak a Ptk.-ban megfogalmazott – a sajtó közlési szabadságának korlátot szabó – személyiségi jogok.³

Két évvel később újabb perek sorozatát indította el G. Nagyné Maczó Ágnes. Az immár kiszagda politikusról és parlamenti alelnökről előbb a Hócipő című satirikus kéthetilap, majd a Kurír közölt karikatúrát. Az ezúttal is fürdőruhás női alak képmásában a politikusszönyor arcképe felismerhető volt. A képen ezenkívül egy félig telt pezsgőspohár látható, a képhez kapcsolódó szöveg pedig – ami a Kurír által közölt változaton nem szerepelt – a kezdőbetűk nyomdai kiemelésével a következő volt: „Független Kis-Gazda Playgirl.”

Érdekes módon az ábrázolt politikus előbb a másodközlő Kurírt perelte be, majd csak ezt követően a karikatúrát elsőként közreadó Hócipőt. A kereset szerint a rajz hozzájárulás nélküli közlésével megvalósult a képmással való visszaélés, ugyanakkor a kép nem minősíthető karikatúrának, mert az nem valós tulajdonságait karikírozza, hanem anyaságában, nőiességében alázza meg a felperest, anélkül, hogy közéleti szerepéhez bármilyen köze lenne. Ezzel szemben az alperes úgy érvelt, hogy elmarasztalása egyszersmind a karikatúra műfajának eltorzításához is vezetne.

A Kurír elleni perben első fokon eljáró PPKB 1996 májusában hozott ítéletében megállapította, hogy a lap a felperesről megjelentetett „fotografikával” megsértette a felperes becsületét és emberi méltóságát, visszaélt képmásával. A bíróság eltiltotta az alperest a további jogsértésektől és kötelezte az ítélet jogsértést megállapító részének közlésére, valamint 400 000 forint nem vagyoni kártérítés megfizetésére. Az első fokú ítéletet az alperes lap azzal az indoklással támadta meg, hogy a bíróság tévedett, amikor a karikatúrát fotografikának minősítette, s ezzel – a személyiségvédelem megítélés szempontjából fontos hibát elkövetve – más műfajba sorolta.

A Fővárosi Bíróság mint másodfokú bíróság elfogadta az alperesi érvelést, miszerint a lap nem fotografikát, hanem karikatúrát közölt, sőt azt is, hogy csak a műfaji sajátosságok figyelembevételével lehet megítélni, történt-e jogsértés. A karikatúra műfaji sajátosságaként az ítélet a gúnyt és a torzítást jelöli meg, ami által azt a véleménynyilvánítás (bírálat, kritika) eszközeinek is tekinti. A magyar alkotmány, az alkotmánybírói gyakorlat, illetve a nemzetközi emberi jogi egyezmények és azok esetjoga alapján arra a következtetésre jut, hogy a véleményszabadság és más jogok (például a képmáshoz való jog) összeütközésekor

az előbbi elsőbbségének kell érvényesülnie. Eszerint a karikatúrához, mint a véleménynyilvánítás egyik formájához nem szükséges az érintett személy előzetes hozzájárulása.

A Fővárosi Bíróság – hangsúlyozva, hogy bár sok tekintetben egyetért a fellebbezésben kifejtettekkel – mégis fennállni látta a személyiségi jogi sérelmet, és ezért nem talált indokot az elsőfokú bíróság érdemi döntésének megváltoztatására. A másodfokú bíróság mindössze az elsőfokú ítélet jogsértést megállapító rendelkezését módosította miszerint a képmással való visszaélés, a becsület, valamint az emberi méltóság sérelme azáltal következett be, hogy a Kurír a Hócipőben megjelent karikatúrát fotografikának beállítva közölte. Az indoklás értelmében a sajtóban megjelent cikkekkel kapcsolatban elvárás, hogy az olvasó számára felismerhető legyen, mikor közöl az írás véleményt és mikor tény. A perbeli esetben a bíróság szerint azzal, hogy a Kurír a Hócipő farsangi számában megjelent karikatúrát a farsangra utaló szöveg nélkül vette át, bizonytalanságban hagyta az olvasót afelől, vajon karikatúrával van-e dolga. A műfaji sajátosságokból eredő túlzás elfogadása ugyanis a befogadó részéről csak akkor következik be, ha tudja is azt, hogy karikatúrát lát. Miután pedig az olvasók nem ismerhették fel a karikatúrát, ezért nem is az volt a bíróság által eldöntendő kérdés, hogy karikatúra esetén hol vannak a véleménynyilvánítás határai.

A felülvizsgálati kérelem folytán a Legfelsőbb Bíróság által hozott ítélet messze továbbment a felperesi kereseti kérelem elismerésében a másodfokú döntésnél, amennyiben megállapította, hogy a képmás nyilvánosságra hozatala visszaélésszerűen történt, és az ábrázolásnak ez a módja megsértette a felperes becsületét és emberi méltóságát.

Lényegében ehhez hasonló tartalmú döntést hozott a Legfelsőbb Bíróság egy lap *Kérünk egy képaláírást!* című pályázatában közzétett fényképpel kapcsolatban. A fotó Horthy Miklós kenderesi újratemetésén díszmagyarban megjelent férfit ábrázolt, a bíróság szerint nevetségessé téve őt. A bíróság egyfelől megállapította, hogy az eseményen való megjelenéssel az illető vállalta a közszereplést, így képmásának közléséhez nem lett volna szükség a hozzájárulására. Ugyanakkor mivel a fényképről a közszereplés jellege és ténye nem derült ki, a közléshez mégis engedélyt kellett volna kérni. Ebből általánosította a Legfelsőbb Bíróság azt a szabályt, miszerint személyhez fűződő jogot sérthet a közszereplést vállaló személy képmása nyilvánosságra hozatalának módja is.⁴

A Hócipőben eredetileg egyértelműen karikatúráként közölt képpel kapcsolatos keresetet – tulajdonképpen a másodfokú bíróság érvelésének megfelelő módon – az első fokon eljáró PPKB elutasította, még-

pedig alapvetően azon az alapon, hogy a Ptk. személyiségi jogi igényeinek közszereplők esetében meg kell hajolniuk az alkotmány 61. §-ában foglalt véleményszabadsággal szemben.⁵ Az ítélet hivatkozik a szabad véleménynyilvánítást garantáló, a magyar belső jog részét képező nemzetközi egyezmények közül a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya 19. és az Emberi jogok európai egyezménye 10. cikkelyére, valamint az Alkotmánybíróság említett 36/1994. (VI. 24.) AB határozatára, melyben az alkotmánybírák alkotmányos védelemre érdemesnek ítélték a politikai közszereplőkkel kapcsolatos megdöntő, megbotránkoztató véleményeket is.

A bíróság tehát – elutasítva a felperesi kereseti kérelmet – úgy határozott, hogy a perbeli rajz egyértelműen karikatúrának minősül, ami a véleménynyilvánítás speciális formája. Ugyanakkor a bíróság nem tekintette feladatának annak megítélését, vajon a rajzoló valóban helyesen ragadta-e meg az ábrázolt személy legfontosabb tulajdonságait, vagyis, hogy a karikatúra jó-e vagy sem. Eszerint a rossz karikatúra pontosan ugyanolyan jogi védelmet élvez, mint a jó. (A tárgyalási jegyzőkönyv tanúsága szerint egyébként a lap főszerkesztője úgy nyilatkozott, hogy neki személy szerint különösebben nem tetszett a rajz.) Ugyanígy nem vizsgálhatja a bíróság a rajzhoz fűzött kommentár szellemességét. Amikor ugyanis a Hócipő másfél hónappal az első megjelenés után kisebb formátumban újraközölte a képet, a főszerkesztő, értetlenkedve a politikussasszony perlési szándékán, megjegyezte, hogy a rajz valójában pártelnökét ábrázolja. (Mellesleg e sorok szerzőjének – természetesen egyáltalán nem autentikus – olvasatában a női arc lágyabb vonásai mögül mintha valóban elővillannának a durvább pártelnöki kontúrok.)

A Fővárosi Bíróságnak a rajz Kurír-beli közzélével kapcsolatos ítéletével megegyezően ez a döntés is arra a következtetésre jutott, hogy karikatúra esetén a képmás közzéléhez nem szükséges az érintett egyedi hozzájárulása. A konkrét esetben az ábrázolt személy számára szubjektíve mégoly sérelmes ábrázolásmód sem minősíthető objektíve lealacsonyítóknak. Így reagált a bíróság arra a felperesi álláspontra, mely szerint csak az érintett személy tudja eldönteni, hogy az ábrázolás módja mennyiben sérelmes.

Lényegében hasonló indokolással utasította el 1998-ban mind az első-, mind a másodfokú bíróság Nikolics István akkori nemzetbiztonságért felelős tárca nélküli miniszternek a HVG című gazdasági hetilap címlapján megjelent fotomontázs miatt benyújtott keresetét. A bíróságok érvelése szerint a miniszter fényképére montírozott füldugó, szemkendő és szájtapsz karikatúrának minősül, és mint ilyen, természete szerint eltúlozza a politikus túlzott titkolózási

szándékát az ún. Nyírfa-ügy aktáinak 80 évre történő titkosításával.

G. Nagyné Maczó Ágnes a Fővárosi Bírósághoz címzett fellebbezésében megismételte azt az álláspontját, miszerint a vitatott rajz nem karikatúra, mert az nem az adott személyre jellemző tulajdonságokat emeli ki, ezért ellentétben az Alkotmánybíróság által védelemre méltónak tartott meghökkentő vagy megbotránkoztató tartalommal ez megalázó és lealacsonyító. További érvként hivatkozott a fellebbezés Törő Károlynak a 70-es évek jogirodalmában képviselt, de a joggyakorlat által nem követett felfogására, hogy a karikatúra készítése az ábrázolt személy hozzájárulása nélkül jogsértő. A másodfokú bíróság lakonikus rövidegű ítéletében megváltoztatva a PKKB döntését, megállapította, hogy a Hócipő a karikatúra kétszeri közzélével visszaélt a felperes képmáshoz való jogával, és megsértette becsületét és emberi méltóságát. Ezért a bíróság a lapot eltiltotta a további jogsértéstől, kötelezte az ítélet jogsértést megállapító rendelkezésének közzélére és 300 000 forint nem vagyoni kártérítés megfizetésére.⁶ Az indoklás lényegében megismétli a Legfelsőbb Bíróságnak a Kurírral szembeni elmarasztaló döntésének érvelését. Eszerint a karikatúra közzélése nem igényelte volna az ábrázolt személy hozzájárulását, de miután a képmás nyilvánosságra hozatala a Hócipő részéről is visszaélészerűen történt, az sértette a felperes becsületét és emberi méltóságát. A bíróság nem bajlódott a jogsértéssel okozott hátrány bizonyításával, azt köztudomású tényként fogadta el, miként a kártérítés mértéke tekintetében is elfogadta a felperesi kereseti kérelmet.

Ha a magyarországi bírósági gyakorlatban meghonosodna a véleményszabadság és személyiségi jogok viszonyának az a felfogása, amit a Fővárosi Bíróság ez utóbbi ítélete tükröz, akkor nem érvényesülne az Alkotmánybíróság 1994-es határozatának az az intenciója, hogy a közügyek vitathatóságának érdekében a közszereplőknek több kritikát, magánszférájuk erőteljesebb korlátozását kell elviselniük. Ez természetesen egyszerre mind azt is jelentené, hogy a magyar gyakorlat eltávolodna a fejlett jogállamokban honostól, és – ami még ennél is veszélyesebb – az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatától, ami azzal a következménnyel járna, hogy Magyarországra gyakori elmarasztalások várnának Strasbourgban. Ha a magyar polgári bíróságok a ítéleteiket a karikatúrák általuk jónak vagy rossznak ítélt színvonalára alapozzák, akkor vége a művészetek szabadságának, amit pedig a magyar és valamennyi jogállami alkotmány, valamint nemzetközi emberi jogi dokumentum a kifejezés szabadsága legbecesebb, legkevésbé korlátozható összetevőjeként garantál. Mert aligha vitás, hogy a politikussasszonyról készült karikatúra – még

ha sokak ízlésével nem találkozott is – az illető kemény női mivoltát, anyaságát hangsúlyozó politikusi ars poetica-ját, akkori pártjában betöltött szerepét, vagyis a karikatúrista által fontosnak tartott tulajdonságait tette tárgyává. Persze a bírónak lehet más a véleménye az illető politikusi jellemvonásairól, de nem vindikálhatja magának azt a jogot, hogy a karikatúrista által adott jellemzést önkényesen a politikusi közéleti szerepétől elválassza. Az Alkotmánybíróság határozatának mindenkire, a bíróságokra is kötelező üzenete, hogy a meghökkenítő vagy megbotránkoztató vélemények is alkotmányos védelmet élveznek érték- és valóság tartalomra tekintet nélkül.

2. Hasonlóan a politikussasszonyhoz a füzesabonyi polgármester is több újság több lapszámának közlései által érezte magát személyiségi jogaiban sértve. Az eljárás különbség az volt, hogy ebben az esetben a felperes egy per tárgyává tette sérelmeit két érintett lap (Kurír és Magyar Narancs) több cikke és azok számos állítása kapcsán. A kereseti kérelem lényege, hogy a felperes által saját házában, szexuális aktusokról készített videofelvételek tartalmának leírásával, illetve a leírás módjával az alperesek megsértették a felperes jóhírnévhez, magántitokhoz, illetve emberi méltósághoz fűződő személyiségi jogait. A polgármester azzal érvelt a keresetben, hogy magánélete, de különösen szexuális magatartása magántitkai körébe tartozik, a kifogásolt cikkeknek az aktusokat leíró részletei, valamint azok a megállapításai, melyek szerint a tisztázatlan körülmények között nyilvánosságra került videofelvételek orvosi rendelőjében készültek, mind magánéletét, mind pedig orvosi hivatása gyakorlását ellehetetlenítették.

Az alperesek ezzel szemben azzal érveltek, hogy a polgármester számára sérelmes helyzetet nem lapjaik hozták létre, hisz a kazetta létéről és tartalmáról már tőlük függetlenül is értesült legalábbis a helyi közvélemény. A közszereplő polgármester szexuális viselkedését pedig annyiban tartották közérdekű jellegű információnak, amennyiben egy kereszténydemokrata párti színekben közfeladatot vállaló személynek a párt hivatalos nézeteivel ellentétes magatartásáról van szó.

A bírósági döntés indokolása – azt követően, hogy utal a közszereplők személyiségvédelmével kapcsolatos állandó bírói és az ismertett alkotmánybírói gyakorlatra – külön-külön értékeli az egyes kijelentéseket a személyiségi jogok sérelme szempontjából.⁷ Teljes mértékben a véleménynyilvánítás alkotmányos joga által védettnek minősítette a polgármester viselkedésének megítélésére vonatkozó véleményeket valamennyi írásban. De nem állapította meg a személyhez fűződő jogok sérelmét a cikkek jónéhány tényállításával kapcsolatban sem. Így például elutasít

totta a Magyar Narancs riportösszeállítását kifogásoló keresetet, amely a videofelvétel készítésének körülményeit, utóéletével kapcsolatos tényeket, beleértve a polgármester mint közszereplő nevének beleegyezése nélküli közlését kifogásolta.

A véleménynyilvánítás határait túllépőnek, ezért jogsértőnek minősítette viszont ugyanezen lap „filmkritikáját”, mely naturális leírását adja a kazetta tartalmának, különösen a nemi aktusok lefolyásának. A bíróság úgy ítélte meg, hogy míg a felvételek tényének nyilvánosságra hozatalához fűződhet közérdek egy közhatalmi feladatot ellátó személy esetében, addig a szexuális cselekmények részletezését már nem indokolja semmilyen méltányolható közérdek, a részletek nyilvános kitergetése tehát öncélú, így az sérti a polgármester magánéletének szabadságát, a törvény által közelebbről meg nem határozott magántitkait. Márpedig – érvelt a bíróság – a polgármester magatartásának erkölcsi vonatkozásai kritizálhatóak, de szexuális szokásai mindaddig magánéletének nyilvánosságra nem hozható titkai, amíg tette nem valósít meg bűncselekményt.

Ugyancsak jogsértést állapított meg a bíróság néhány olyan tényállítással összefüggésben, amelyeket az újságírók nem tudtak bizonyítani. Ilyenek voltak azok a megállapítások, melyek a felvételek helyszínként a felperes orvosi rendelőjét jelölték meg, illetve ezt „pornóstúdióként” aposztrofálták, valamint amelyek arra utaltak, hogy a polgármester az események hatására „elmenekült” a településről. Képmással való visszaélésnek ítélte a bíróság a videofelvételek alapján készült fényképek engedély nélküli közlését.

Mindezek alapján az elsőfokú bíróság a megállapított jogsértések mellett eltiltotta az alpereseket a további jogsértésektől, és a két kiadói alperest egyenként félmillió forint nem vagyoni kár megtérítésére kötelezte.

Látszólag ez az ítélet is abba a sorba tartozik, mint a politikussasszony karikatúrájáról szóló másodfokú, hisz a bíróság ebben az esetben is megállapította a közszereplő személyiségi jogainak sérelmét az újságok részéről. Mégis ez a döntés sokkal inkább megtalálta a helyes egyensúlyt a politikus kényszerűen nagyobb tűrési küszöbe és magánéletének védett szférái között. Nem találta jogsértőnek azt, amit egy átlagember esetében annak nyilvánított volna, hogy ti. jelenjenek meg akár szélsőségesen elítélő, akár túlzó vélemények is a kereszténydemokrata létére Ciciolinához hasonlóan viselkedő „Janus-arcú” politikusról. Ebben a tekintetben az ítélet közel jut a Magyarországon Milos Forman *Larry Flynt, a provokátor* című filmjéből ismert *Hustler Magazine v. Falwell*-ügyben született döntés tesztjéhez. Az amerikai Legfelső Bíróság 1988-ban hozott ítéletében alkotmányosan

védett véleménynek nyilvánította a Hustler magazinban az országszerte ismert – Flynt szerint álszent – Falwell tiszteletesről megjelent azt a karikatúrát, amely őt nemi aktus közben ábrázolja a saját anyjával. (Talán mondani sem kell, milyen messze áll ettől G. Nagyné Maczó Ágnes karikatúrája.)

A Fővárosi Bíróság ítélete is csak egyes tényállítások esetében fogadja el a véleményszabadság korlátozását. Mint láttuk, ezek közé tartozott a videofelvételek helyszínének megjelölése az újságírók részéről. A jogsértés megállapításának alapja az ítélet indokolása szerint: a lapok nem tudták bizonyítani, hogy a titkos felvételek az orvosi rendelőben készültek volna. Ha a bíróság itt következetesen alkalmazta volna a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat által a büntetőjogi becsületvédelemre kidolgozott, de az amerikai Legfelső Bíróság *New York Times v. Sullivan*-döntéséből adaptált általános tesztet, akkor más eredményre jutott volna. Az amerikai-magyar követelmény szerint ugyanis – mint láttuk – csak a tudatos hazugság és a súlyos hanyagság eredményeként közölt állítások nem élveznek védelmet, és ráadásul a bizonyítási teher megfordul. Vagyis a Fővárosi Bíróságnak a polgármestert kellett volna felszólítania annak bizonyítására, hogy az újságíróknak foglalkozási szabályaik megkövetelte gondos vizsgálat alapján tudniuk kellett volna, a felvételek nem az orvosi rendelőben készültek.

A videokazettán látható – erkölcsileg minden következmény nélkül bírálható – szexuális aktusok részletező leírását azzal az indokolással minősítette személyiségi jogokat sértőnek a Fővárosi Bíróság ítélete, hogy azok mindaddig a polgármester magántitkát képezik, amíg nem valósítanak meg valamilyen bűncselekményt. Vagyis – ezt ugyan nem teszi hozzá az indokolás, de kézenfekvő – amíg bíróság jogerős ítéletben nem marasztalja el a polgármestert ezért. A Fővárosi Bíróságnak a személyiségi jogok sérelmét megalapozó ezen érvelésével maximálisan egyet lehet érteni, hiszen nem is indult büntetőeljárás a polgármester ellen. A kérdés csak az – de hangsúlyozom, ez már nem érinti a most tárgyalt polgári jogi verdikt hatályát –, vajon nem kellett volna-e indulnia büntetőeljárásnak. A személyiségi jogi per összes irata arra utal, hogy a polgármester partnerei tudta nélkül készítette a videofelvételeket, ő maga sem állította soha az ellenkezőjét. Ha viszont így van, vajon nem merül-e fel a Büntető törvénykönyv 177/A. § (1) bekezdésében szabályozott jogosulatlan adatkezelés ala-

pos gyanúja, hisz a polgármester legalábbis jogosulatlanul kezelte, esetleg továbbította is partnerei személyes adatait. Sőt, esetleg a 177/B. § (2) bekezdésében foglalt különleges személyes adatokkal visszaélés alapos gyanúja is számításba jöhetett volna. Miután pedig a felvételek elkészülte köztudomású tény volt, kérdés: vajon az ügyészségnek – akár feljelentés hiányában is – nem lett volna-e törvényi kötelezettsége a büntetőeljárás megindítása.

3. A személyhez fűződő jogok megsértését állapította meg a Szolnoki Városi Bíróság ítélete abban a perben, amelyet Torgyán József kiskgazda pártelnök kezdeményezett a Szolnokon megjelenő Új Néplap című lap kiadója ellen.⁸ Az újság 1996. január 8-i számában *Keményebb arculatú Munkáspárt* címmel megjelent tudósításában idézte a párt egyik tisztségviselőjének véleményét: „a magyar katonák Boszniába küldése esetén Torgyánnak igaza lehet, miszerint nemsokára koporsóban hozzák haza fiainkat. Torgyán azonban, hogy elérje igazát, még arra is képes, hogy bérgyilkosokat fo-

gadjon, akik a magyar katonákra lőnek.” A magát becsületében sértve érző politikus az őt sértegető politikustárs ellen nem, kizárólag a szavait szó szerint közlő sajtótermék ellen kezdeményezett eljárást. A bíróság a „sokak tetszését elnyerő, széles néprétegek egyetértését megnyerő” felperes társadalmi értékének meg nem felelő, túlzó, durva véleménynyilvánítás miatt megállapította a becsületnek az újság általi megsértését, kötelezte a lapot, hogy egy nyilatkozat közzétételével adjon elégtételt, és fizessen százezer forint nem vagyoni kártérítést. Az indokolás leszögezi, hogy az idézett szöveg sem közvetlen, sem közvetett tényállítást nem tartalmazott, így a felperes jó hírnevét nem sértette, ugyanakkor a lap egy harmadik személy szavainak korrekt közlésével is megsértette Torgyán becsületét. Az alkotmánybírósági döntés szellemét egyedül az idézi, hogy a nem vagyoni kártérítés összegének a kértnél alacsonyabb voltát azzal magyarázta a bíróság, hogy „az a személy, aki véleménynyilvánításával maga is érzelmeiket gerjeszt, indulatokat korbácsol fel, a vele ellentétes nézeteket valló személyek részéről méginkább számíthat erőteljesebb bírálatra. A közéleti szereplés vállalásával ennek lehetőségével számolnia kell. Ez nem jelenti a személyhez fűződő jogok megsértésének az eltűrését, de a perbeli esetben a bíróság annak mértékére kiható körülményként értékelte a fentieket.”

4. Ugyancsak pert nyert, és hatszázezer forintos nem vagyoni kártérítést kapott a Budapesti II. és III. kerületi Bíróság 1999. júniusában hozott ítélete⁹ nyomán az az egykori országgyűlési képviselő, akiről a *Heti Világgazdaság* című lap *Leleplezett képviselők* című írásában azt állította: „[A] bíróságon próbálja hatályon kívül helyezni az ügynökmúltját feltáró átvilágítási határozatot.” A képviselő azon az alapon kérte személyiségi jogai, ezen belül jó hírneve megsértése megállapítását, hogy a HVG az átvilágítási eljárás jogerős lezárása előtt őt sértő valótlan tényt állított, illetve valós tényt hamis színben tüntetett fel. Ennek következtében szóbeszéd tárgya lett a képviselő esetleges ügynökmúltja, állandó magyarzkodásra kényszerült, sőt megítélése szerint a vele kapcsolatos bizalom megrendülésének tudható be, hogy a következő országgyűlési választásokon nem tudott mandátumot szerezni.

Az alperes HVG ezzel szemben arra hivatkozott, hogy a sérelmezett közlésben foglalt tényállítás igaz, hisz az átvilágító bizottság valóban megállapította a képviselő érintettségét, ő ezzel szemben valóban a bíróságon keresett – és a cikk megjelenését követően végül kapott is – jogorvoslatot. A hetilap védekezésében arra is utalt, hogy a cikkbeli értesülés nem tőlük származott, azt két napilap korábban már közölte, amit a HVG fel is tüntetett írásában. A lap azzal is érvelt, hogy az átvilágítási törvény szellemisége értelmében éppen a nyilvánosság az egyetlen szankció, amivel az érintetteknek számolniuk kell, az pedig közérdekű adat, hogy kivel szemben folyik az eljárás, a sajtó feladata éppen a közérdeklődésre számot tartó eseményekről történő tudósítás.

A bíróság nem fogadta el ezt a védekezést, mondván, hogy a törvény értelmében az érintettség nyilvánosságra hozatalának szankciója csak az eljárás jogerős befejezését követő harminc napot követően alkalmazható, addig az egész eljárás államtitkot képez. Ezért azután – szól a bíróság indokolása – a jogerős bírósági ítélet előtti közlés, jóllehet nem tartalmazott valótlan tényállítást, hisz a felperessel kapcsolatos átvilágítási eljárás valóban folyamatban volt, de a tények megtévesztésre alkalmas csoportosításával és jelentős tények elhallgatásával a valóságot hamis színben tüntette fel, és ekként nem felelt meg az objektív valóságnak. A valós tények hamis színben történő feltüntetéséhez a bíróság szerint hozzájárult a közlés szóhasználata, miszerint a képviselő a bíróságon „próbálja hatályon kívül helyezni” a rá nézve kedvezőtlen döntést, valamint az a tény is, hogy a tudósításban a felperes ügyét együtt említi két, immár jogerősen érintettnek talált képviselővel. Mindezek alapján a bíróság megállapította a felperes jó hírnevének megsértését, amit a hetilap a té-

nyek megtévesztésre alkalmas csoportosításával követett el.

Az ítélet problémája, hogy megítélésem szerint az adott esetben nem álltak fenn a jóhírnév-sértés Ptk.-beli feltételei, hisz a közlés nem tartalmazott valótlan tényt, és való tényt sem tüntetett fel hamis színben. Az más kérdés, hogy a lap valóban az átvilágítási törvény rendelkezéseivel ellentétesen hozta nyilvánosságra az átvilágítás részeredményét. Ha az ezzel kapcsolatos dokumentumok valóban államtitkot képeztek, ahogyan a bírósági ítélet állítja, akkor még az államtitoksértés bűncselekményének gyanúja is felmerül, bár az államtitokról szóló törvény titokköri jegyzékében nem szerepelnek az átvilágítási eljárás iratai. A képviselő érintettségre vonatkozó személyes adatainak idő előtti nyilvánosságra hozatala azonban mindenképpen felveti az adatvédelmi törvény szerinti jogérvényesítés lehetőségét, beleértve a bírósághoz fordulás jogát és a kártérítési igény megfogalmazását is. Sőt, tulajdonképpen a jogosulatlan adatkezelés büntető törvénykönyvi tényállásának esetleges megvalósítása sem zárható ki. Mindezek azonban nem jelentik egyszerre mind azt is, hogy megvalósult volna a képviselő jóhírnevének megsértése is.

5. Az elmúlt évtizedben antiszemita nézetek terjesztésével közszereplővé vált Mónus Áron szintén személyiségi jogi pert indított az őt kritizáló Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége ellen. A MAZSIHISZ által az Új Magyarország 1994. augusztus 14-i számában *Mónus a Kinn, padon* címmel megjelentetett sajtóközlemény szerint: a) Mónus „hírhedtté vált író”, b) „Mónus nagy nyilvánosság előtt nem kevesebbet állított, minthogy a vészorszakot maga a zsidóság idézte elő, divatos szóval élve: menedzselte”, c) „lényegében így van ez napjainkban Magyarországon is, ahol a bíróságon bejegyzett, s az egész országot átszövő, zsidó befolyású szabadkőműves hálózat végzi dolgát”, d) „Mónus Áron Nap TV-beli megnyilatkozása teljes mértékben kimeríti a közösség elleni uszítás fogalmát, ami ha megtorlatlan marad, veszélyeztetheti azt a megbékélést, amelyet éppen Horn Gyula miniszterelnök kezdeményezett.” Mint látható, ellentétben az eddig tárgyalt esetekkel a felperes itt nem a sérelmes közleményt nyilvánosságra hozó újságot perelte, hanem az írást jegyző szervezetet, illetve személyeket.

Az első fokon eljáró Pesti Központi Kerületi Bíróság 1998 februárjában hozott ítéletében megállapította, hogy a sajtóközlemény mind a négy állítása mint tényállítás megsértette a felperes jóhírnév védelméhez fűződő személyiségi jogait, ezért az alpereseket eltiltotta a további jogsértéstől, és kötelezte őket, hogy elégtételként saját költségükön jelentessenek meg egy, a bíróság által megfogalmazott szövegű bo-

csánatkérő közleményt a Népszabadságban, vagyis az eredetinel lényegesen nagyobb példányszámú napilapban.¹⁰ (Külön érdekessége a döntés ezen részének, hogy miként érvényesült volna vajon a bírósági ítélet, ha a Népszabadság, amely ebben a perben nem volt kötelezhető a közlésre, fizetett hirdetésként sem hajlandó helyet biztosítani a közleménynek.) A bíróság ezenkívül kétszázötvenezer forint nem vagyoni kár megtérítésére is kötelezte az alpereseket.

A Fővárosi Bíróság 1999 áprilisában született másodfokú ítéletében az első három állítás tekintetében mellőzte a jogsértés megállapítását és a nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezést.¹¹ Ez utóbbi azért, mert megítélése szerint a felperest az egyetlen jogsértőnek minősített kijelentés nyomán nem érte olyan nem vagyoni hátrány, amely szükségessé tette volna olyan költség vagy kárpótlás megállapítását, amely a hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges. A Fővárosi Bíróság – a Legfelsőbb Bíróság több eseti döntésére hivatkozva – elvileg is elutasította az elsőfokú bíróságnak a 34/1992. (VI. 1.) AB határozat alapján tévesen elfoglalt, és a korábbi bírói gyakorlatban is követett azt az álláspontját, miszerint a személyhez fűződő jogok megsértése önmagában megalapozza a nem vagyoni kártérítés iránti igényt.

A „hírhedtté vált író” kitételt a másodfokú bíróság is tényállásnak értékelte, mint ilyet azonban igaznak minősítette, és bár pejoratív tartalmát is elismerte, de úgy ítélte meg, hogy az adott közlésben az nem bírt indokolatlanul durva, gyalázkodó tartalommal. Sőt a bíróság álláspontja szerint a sajtóközlemény a szóban forgó kifejezés használatával nem teljesen önkényes, minden alapot nélkülöző véleményt fogalmazott meg, ugyanis – hangzott a bírák indokolása – köztudott, hogy a felperes által hangoztatott nézetekre a társadalom egy része indulatosan reagált. Ezért azután a híressé válásnak a „hírhedt” szóval történő kifejezése mint vélemény nem tekinthető minden alapot nélkülözőnek, teljesen légből kapottnak. (Hasonló érveléssel minősítette elfogadhatónak az Emberi Jogok Európai Bírósága egy 1997-ben eldöntött ügyben Jörg Haider idiótának titulását, mondván az erős kifejezés nem aránytalan a politikus által rendszeresen keltett megbotránkozáshoz képest.)¹²

A közleménynek a kereset tárgyát képező második megállapításával kapcsolatban a bíróság azzal az érveléssel utasította el a jogsértés megállapítását, hogy „aki nézeteit publikussá teszi, számolnia kell azzal, hogy kritizálják, értelmezik, sőt akár szándéka ellen való értelmet tulajdonítanak a nyilvánosság elé tárt gondolatainak, azaz félreértik, félremagyarázzák.” „A véleménynyilvánítás szabadsága – folytatódik a másodfokú bíróság érvelése – magában foglalja ugyanis az arra való jogosultságot is, hogy mások né-

zeteiről bárki kialakíthassa a személyes véleményét, és a logika alapvető szabályainak ellent nem mondóan a megismert gondolatokat a saját logikája szerint értelmezhesse, magyarázhassa, abból levonjon következtetéseket, és ezeket szabadon kifejthesse.” A harmadik állítással a bíróság szerint az alperesek azért nem sértették meg a felperes jóhírnév védelméhez fűződő személyiségi jogát, mert a közlemény által neki tulajdonított gondolatok valóban előfordultak a szerzők által bírált tv-interjúban, vagyis az alperesek nem állítottak az adott mondatban valótlanúságot.

A másodfokú bíróság tehát egyedül a sajtóközlemény negyedik megállapításának megítélésében osztotta az elsőfokon ítélkező bírák álláspontját. Eszerint a felperes tv-nyilatkozata tartalmának az az alperesi minősítése, miszerint az kimeríti a közösség elleni uszítás törvényi tényállását és mint ilyen nem maradhat megtorlatlanul, megsértette Mónus Áron személyiségi jogait. Az elsőfokú bírósággal megegyező érvelés szerint miután Mónust az *Összeesküvés: a Nietzschei Birodalom* című könyvében kifejtett, lényegében a tv-riportban elhangzottakkal azonos állításai miatt ellene közösség elleni izgatás miatt emelt vád alól 1993-ban jogerősen felmentették, jogsértő a törvényi tényállást kimerítőnek minősíteni mostani megnyilatkozásait.

Ezzel az érveléssel szemben felhozható, hogy nagyvonalúan egyenlőségjelet tesz a korábbi büntetőeljárás tárgyát képező könyvbeli állítások és a mostaniak között, és egyfajta sajátos *res judicata*-t feltételezve rányomja a „felmentve” pecsétet minden új izgatás-gyanús kijelentésre is. Pedig ha már ezt a sajátos logikát követjük, akkor éppenséggel csak egy újabb büntetőeljárás során az ítélt dologra hivatkozva kimondott újabb verdikt alapján lenne kétséget kizáróan állítható, hogy az állítások büntetőjogilag azonosak. Feltéve, de meg nem engedve azonban, hogy ez a helyzet, miért ne lehetne jogi következmények nélkül más állásponton valaki, mint a büntető bíróság. Különösen, ha – mint ebben az esetben is – kifejezetten hangsúlyozza, hogy az egykori vádlott csak az ő „megítélése szerint” valósította meg az izgatás törvényi tényállását. Ezzel még a látszatát is elkerüli annak a sugalmazásnak, hogy az illetőt valóban a bíróság marasztalta volna el, ami nyilván valótlan tényállítás lenne. Ebben az esetben azonban nyilvánvalóan véleményről van szó.

A SAJTÓ-HELYREIGAZÍTÁS MINT SZEMÉLYISÉGVÉDELMI ESZKÖZ

A sajtó-helyreigazítás két szempontból is sajátos eszköze a személyiségi jogok védelmének. Egyfelől korlátozottabb az egyéni becsület mind büntetőjogi,

mind pedig polgári jogi módszereihez képest, amennyiben kizárólag valótlán tények közlése, illetve híresztelése, valamint való tények hamis színben történő feltüntetése esetén használható, vagyis vélemény, értékítélet, bírálat esetében egyáltalán nem. Ugyanakkor ezekben az esetekben a tények közlése lényegesen nehezebb helyzetben van, hisz csak abban az esetben mentesülhet a felelősség, vagyis a helyreigazítás közlése alól, ha bizonyítani tudja a közölt tények valóságát. De még egy ilyen, az objektívhez közeli felelősségi konstrukció esetében sem mindegy, hogy a bírói gyakorlat hogyan mérlegel a közszereplők védelme és a közügyek vitathatósága konfliktusában.

1. Szabó Lukács, a MIÉP kizárt parlamenti képviselője a Magyar Távirati Iroda ellen indított helyreigazítási pert egykori pártelnöke, Csurka Istvánnak az MTI-nek adott, és általa valótlannak ítélt nyilatkozata miatt. A nyilatkozat előzménye egy Szabó által tartott sajtótájékoztató volt, amelyen az immár független országgyűlési képviselő beszámolt arról az ügyéségi bejelentéséről, amit azért tett, mert szerinte Csurka nem számolt el az Ady Endre Sajtóalapítványtól kapott több mint 50 millió forinttal. E vádakra válaszként tette Csurka a helyreigazítási kérelem alapjául szolgáló nyilatkozatot, miszerint Szabó „mindig mozgósítható ellene egy rágalommal”, az alapítványban pedig azért nincs pénz, mert a felperes „autót, földet, birtokot vett belőle.”

A per érdekes eljárási mellékszála volt, vajon a közszolgálati hírhügnökség egyáltalán kötelezhető-e sajtó-helyreigazításra. Az alperes érvelése szerint az MTI nem szerepel a Ptk. 79. § (1) bekezdésének taxatív felsorolásában a kötelezettek között. Ugyanakkor a bíróság a Polgári Perrendtartás és a sajtótörvény rendelkezései alapján úgy döntött, hogy az MTI kötelezhető sajtó-helyreigazítás közzétételére, hisz az előbbi törvény a helyreigazítási eljárás alpereseként említi a hírhügnökséget, az utóbbi pedig az eredeti közleményt átvevő más sajtószerveket kötelezi a helyreigazítás közlésére, amennyiben az MTI-t a bíróság jogerős határozattal erre kötelezi.¹³

A távirati iroda érdemben azzal védekezett, hogy nem tett mást, mint ami a feladata, korrekt módon tudósított két közéleti személyiség közérdeklődésre számot tartó vitájáról, közvetítve a felek véleményét egymásról. Ezt az érvelést a bíróság – hivatkozva a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma 12. számú állásfoglalására, mely szerint véleménynyilvánítás, értékelés, bírálat önmagában nem lehet sajtó-helyreigazítás alapja – Csurkának csak azzal a véleményével kapcsolatban fogadta el, ami Szabó állításainak lehetséges motívumairól szólt. Az alapítványi pénz Szabó általi elköltésével kapcsolatban mondottakat azonban

olyan tényállításnak értékelte a bíróság, amelynek valóságát – a PK egy másik, 14. számú állásfoglalásának és a bírói esetjog¹⁴ intenciói szerint – akkor is a sajtószervecnek kell bizonyítania, ha egyébként híven közli más személy tényállítását, nyilatkozatát vagy átveszi más sajtószervec közleményét. Miután pedig az MTI nem bizonyította, hogy Csurka vádjai igazak, a Pesti Központi Kerületi Bíróság ítéletében kötelezte olyan tartalmú helyreigazítás közzétételére, miszerint megalapozatlanul híresztelték, hogy Szabó valóban saját céljaira költötte az alapítványi pénzt. A Legfelsőbb Bíróság által sugallt ez a gyakorlat szinte lehetetlen helyzetbe hozza a sajtószerveket, hiszen közügyekről folytatott viták esetében nem elegendő ügyelniük arra, hogy korrekt módon tájékoztassanak az egyes álláspontokról, de fel kell vállalniuk az állítások bizonyításának feladatát, mert ellenkező esetben – mint ebben az ügyben is – akár a vitapartner kiiktatásával is, ők lesznek a szenvedő alanyai a közvéleményre tartozó tudósítások megjelenésének.

2. A közügyekkel foglalkozó újságírás ellehetetlenítése különösen veszélyes azokban az esetekben, amikor a sajtó nem egyszerűen egymással veszekedő politikusok vitájáról, hanem a kormányzat működési mechanizmusairól igyekszik tájékoztatni. Ez történt annak az oknyomozó riportnak az esetében, amelyet az Élet és Irodalom című hetilap jelentetett meg *Fiúk a bányában* címmel 1999 augusztusában. A tényfeltáró újságírás Magyarországon oly ritkán alkalmazott módszereivel készült riport a vezető kormánypárt és prominens képviselői, köztük mindenekelőtt a miniszterelnök és családja pénzügyeinek próbált meg utánajárni. Az érintettek – anélkül, hogy a cikk főbb állításai kapcsán jogi eljárást kezdeményeztek volna – két, viszonylag lényegtelennek tűnő megfogalmazás miatt két külön sajtó-helyreigazítási pert indítottak a lap ellen.

Az egyik kereset a riportnak azt a szóhasználatát kérte helyreigazítani, mellyel a szerzők „Fidesz-vállalkozások”, „Fidesz-cégek”, valamint a „Fidesz több vállalkozása” meghatározással jelöltek olyan cégeket, amelyek bár nem vitatottan a párt egyes vezető személyiségeihez kötődnek, tulajdonjogi értelemben csak egyikük volt valóban a párt vállalkozása. Jóllehet a hetilap mind az első, mind a másodfokú eljárásban nyelvtudósok szakvéleményével támasztotta alá azt a védekezését, miszerint a kifogásolt megfogalmazások nem azonosak a „Fidesz tulajdonában lévő cég” kifejezés tartalmával, mind a Pesti Központi Kerületi Bíróság, mind pedig a Fővárosi Bíróság ítélete olyan tartalmú helyreigazítás közlésére kötelezte őket, amely szerint valótlannul híresztelték, hogy a Fidesz-nek több cége lett volna.

A másik per tárgya az újságcikknek az a része volt, amely azt firtatta, vajon a Fidesz-székház értékesíté-

séből származó bevételből mely gazdasági társaságok részesedtek. Ennek kapcsán a szerzők utaltak egy 1993-ban tartott Fidesz pártrendezvényen kialakult és „a mai napig is fennálló” vélekedésre, mely szerint „a Fidesz jelenlegi vezetőinek anyagi jólétét a székházakból származó pénzek alapozták meg.” Az első fokon eljáró Pesti Központi Kerületi Bíróság az utóbbi kitétel kapcsán kötelezte a lapot helyreigazító közlemény megjelentetésére, mondván: valótlan híresztelésről van szó. A Fővárosi Bíróság mint másodfokú fórum megváltoztatta az első fokú ítéletet, és elutasította a felperesek keresetét.¹⁵ Az indokolás értelmében a szerzők „nem idegen forrású, mástól szerzett értesítéseket, valótlan tényállításokat adtak tovább, hanem azt állították, hogy kialakult egy vélekedés.” Eszerint a másodfokú bíróságnak a fellebbezés kapcsán elsősorban abban kellett állást foglalnia, hogy a per tárgyává tett mondatban mire vonatkozó tényállítás volt. A bíróság álláspontja szerint jogi értelemben ténynek tekinthető ugyan az adott vélekedés meglétére vonatkozó állítás, de csak annak a létezése, a „vélekedés” tartalma nem fogható fel tényállításnak, közlése pedig tényállítás híresztelésének; az ugyanis tényekből levont következtetés, vagyis véleménynek tekintendő. A felperesek viszont – szól a bíróság érvelése – nem a vélekedés meglétének a tényére vonatkozó állítást, illetve annak híresztelését kifogásolták, és kérték valótlanként helyreigazítani, hanem kizárólag a vélekedés tartalmát – tehát a véleményt – érintette helyreigazítási kérelmük. Ezért azután ebben az eljárásban a bíróság nem is tartotta szükségesnek lefolytatni a vélekedés meglétére az alperes által felajánlott bizonyítást. Az alperes által a sérelmezett részben közölt (híresztelt) vélemény pedig a bíróság felfogása szerint, bár lehet jogsértő, de sem a Ptk. 79. §-ának (1) bekezdése, sem pedig a PK 12. számú állásfoglalása értelmében nem lehet sajtóper tárgya.

A Legfelsőbb Bíróság mint felülvizsgálati bíróság azután 2000 áprilisában hozott ítéletében hatályon kívül helyezte a jogerős ítéletet és az elsőfokú bíróság ítéletét hagyta helyben.¹⁶ Az indokolás értelmében a kifogásolt sajtóközlemény fő mondanivalója az a feltetelezés, hogy a Fidesz székház értékesítéséből befolyt ellenérték a párt vezetőinek magánvagyonát gyarapította, vagyis a párt pénzét a felperesek saját céljaikra használták fel. Ez pedig – a bíróság szerint – nem vélemény és értékítélet, hanem tényállítás, melynek forrásaként jelenik meg egyes meg nem nevezett párttagok vélekedése. Mások valamely ese-

mény megtörténtének látszatát keltő vélekedésének közreadása mint híresztelés azonban – a Legfelsőbb Bíróság háromtagú tanácsának felfogása szerint – ugyanúgy alapul szolgálhat sajtó-helyreigazítási kereset indítására, mint amikor a sajtó a saját megalapozatlan megállapításait közli. Mindezek alapján az alperesnek kellett volna bizonyítania a bíróság által tényállításnak minősített közlés valóságát, amire viszont alkalmas bizonyítékot nem ajánlott fel.

3. Paradox módon szinte egyidőben született meg a Pesti Központi Kerületi Bíróságnak a Fidesz pereiben ítélkező bírójának ítélete Schmidt Mária, miniszterelnöki tanácsadónak a Magyar Hírlap ellen indított helyreigazítási perében, amikor a Legfelsőbb Bíróság helybenhagyta ugyanennek a bírónak a „székházügyben” hozott első fokú döntését. Csakhogy időközben a bíró az újabb, hasonló ügyben magáévá tette az ő ítéletét megváltoztató Fővárosi Bíróság álláspontját. Schmidt Mária annak a tudósításnak a tartalma miatt perelte a Magyar Hírlapot, amit az újság a Nyilvánosság Klub nevű országos egyesület közgyűléséről közölt. A tudósítás arról számolt be, hogy az egyik elő-

A SAJTÓSZABADSÁGOT KORLÁTOZÓ OBJEKTÍV FELELŐSSÉGET BÍRÁLÓ FELFOGÁSSAL EGYETÉRTEK, SŐT A BÍRÓ ÉRVÉNYESÍTHETTE VOLNA KRITIKAI ATTITÜDJÉT A KOLLÉGIUMI ÁLLÁSFOGLALÁSSAL SZEMBEN, HISZ AZ AZ ÁLLÁSPONTJA, MISZERINT AZOK KÖTELEZŐEK LENNÉNEK A BÍRÓSÁGRA, NEM TÁMASZTHATÓ ALÁ.

adó a Magyar Televízióban uralgó cenzúrát kritizálta: „Példaként említette, hogy tévések beszámolója szerint Schmidt Mária, Orbán Viktor tanácsadója rendszeresen egyeztetett szerkesztőkkel a híradó tartalmáról.” Ennek helyreigazítását kérte a felperes. A napilap képviselője azzal védekezett, hogy a cikk szerzője a valóságnak megfelelően írta le az előadást, annak tar-

talmáért a lapot felelősség nem terhelheti, mert ennek az álláspontnak az elfogadása teljesen ellehetetlenítené a tudósítás műfaját. Egyébként pedig álláspontja szerint a vitatott kitétel az előadó véleményét, értékítéletét fejezte ki, a közölt megállapítás megalapozottságának bizonyítására pedig az alperes tanúbizonyítást ajánlott fel.

A sajtónak a valóság híven közölt tudósítással kapcsolatos felelősségével összefüggésben az ítélet hivatkozik a PK 14. számú állásfoglalására, amelynek értelmében a bizonyítási teher abban az esetben is a sajtószervet terheli, ha híven közvetíti az idegen forrásból származó közleményt. Az indokolás érdekessége, hogy a bíró láthatóan némileg igyekszik elhatárolódni az állásfoglalásban megnyilvánuló felfogástól, ugyanakkor az abban foglalt objektív felelősség érvényesítését a következőképpen magyarázza: „a PK állásfoglalások a bíróságra nézve kötelezőek akkor is, ha alkalmazásuk a konkrét esetben problémákat vet fel.” A sajtószabadságot korlátozó objektív felelősség-

get bíráló felfogással maximálisan egyet lehet érteni, sőt a bíró érvényesíthette volna is kritikai attitűdjét a kollégiumi állásfoglalással szemben, hisz az az álláspontja, miszerint a kollégiumi állásfoglalások kötelezőek lennének a bíróságra, nem támasztható alá. A bíróságokról szóló törvénynek azok a rendelkezései ugyanis, amelyek az egykor a jogalkalmazás egységének elősegítésére hozott, még ma is alkalmazott kollégiumi állásfoglalásokról szóltak – ellentétben az irányelvekkel és elvi döntésekkel –, nem említette azok bíróságokra kötelező voltát.¹⁷

A bírói ítélet indokolása – a PK 12. számú állásfoglalására hivatkozva – kifejti, hogy a helyreigazítási igény tartalmi vizsgálata során a kifogásolt sajtóközleményt a maga egészében kell vizsgálni, a kifogásolt közléseket, kifejezéseket nem formális megjelenésük, hanem valós tartalmuk alapján kell megítélni, az értékelésnél tekintettel kell lenni a társadalmilag kialakult közfelfogásra is, a közömbös részletek, pontatlanságok, lényegtelen tévedés nem adnak alapot helyreigazításra. (Ez az ugyancsak helyes érvelés azért érdemel figyelmet, mert – mint láttuk –, ugyanaz a bíró a „Fidesz-cégek” nyelvtani vitájában mint ha nem követte volna saját mostani intencióit.)

A helyreigazítás érdemében való döntéshez a bíróságnak azt kellett vizsgálnia, hogy az adott esetben konkrétan mi képezte az újság által közölt híresztelés tárgyát. A felperes szerint az alperes azt híresztelte, hogy ő rendszeres egyeztetéseket folytatott a Magyar Televízió híradójának tartalmáról a híradó szerkesztőivel. Az alperes szerint viszont a tudósítás csupán annyit híresztelt, hogy az előadónak az MTV volt és jelenlegi munkatársaitól tudomása van arról, hogy a felperes a kérdéses gyakorlatot folytatja, tehát valóban léteznek ilyen híresztelések televíziós körökben. Az alperes ennek igazolására széles körű tanúbizonyítást ajánlott fel. A bíró elfogadta az alperesi érvelést, lényegében a Fidesz „székház-ügyben” az ő korábbi ítéletét megváltoztató fővárosi bírósági döntés érvelését követve: „jogilag lehetséges az, hogy maga a híresztelés csak arra vonatkozik, hogy egy bizonyos vélekedés valószínűleg létezik, és a vélekedés létezésére vonatkozó kitétel pedig önmagában véleménynyilvánításnak tekinthető, s így nincs helye helyreigazításnak.” A bíró szerint a jelen esetben hasonló a helyzet, „különös tekintettel arra, hogy a híresztelés ’többszörözéséről’ van szó, hiszen a kitétel arról szól, hogy az alperesi lap közöl egy információt arról, hogy a megnyilatkozó személy közvetett tudomással bír valamiről.” Vagyis az alperes által az volt bizonyítandó, hogy a híresztelések, vélekedések valóban léteznek, ezt pedig a televíziós munkatársak tanúvallomásai igazolták.

A helyreigazítási kérelmet elutasító ítélet további érdekessége, hogy a bíró – hivatkozva az Alkotmány-

bíróság 36/1994. (VI. 24.) AB határozatára – megállapítja: politikai közszereplők közéleti-politikai tevékenységének kritizálhatósága szinte korlátlan, márpedig az adott ügy felperese egyértelműen politikai közszereplőnek minősül. Ennek az érvelésnek a jelentősége, hogy az elemzett büntetőeljárások és néhány személyiségi jogi ügy mellett ezúttal – még ha kivételesen is – sajtó-helyreigazítási eljárás keretében is alkalmazásra került az Alkotmánybíróságnak a közügyek vitathatósága érdekében a közszereplők nagyobb tűrőképességére vonatkozó tétele.

A másodfokon eljáró Fővárosi Bíróság 2000. május 29-én hozott jogerős ítéletében helybenhagyta az első fokú döntést. A felperesi kérelem ismételt elutasításának indokolása eltér az elsőfokú bíróságtól, és ez, ha lehet még kedvezőbb a sajtóra nézve, mert nem egyszerűen a konkrét esetben nyilvánította helyreigazításra nem jogosító véleménynek az írást, hanem fel is lazította a sajtószerv objektív felelősségét korrekt közlések esetén. Az indokolás érvelése szerint „a sajtószervnek ugyan objektív a felelőssége, de nem korlátlan. Jelen esetben a sajtó egy nyilvános eseményről adott korrekt tudósítást.”¹⁸ A korlátozott objektivitás analógiára lehetőséget nyújtó példaként az indokolás a PK 14. állásfoglalás II. pontjának arra a passzusára hivatkozik, mely szerint amikor a sajtó a valóságnak megfelelően ad ismertetést a büntető bírósági eljárásról, helyreigazításra nincs lehetőség. Az indokolás hivatkozik még a sajtótörvény 2. §-ának (1) bekezdésére, illetve 5. §-ára. Az előbbi értelmében a sajtó feladata a hiteles, pontos és gyors tájékoztatásról való gondoskodás, míg az utóbbi a sajtót feljogosítja arra, hogy az érdekeltek hozzájárulása nélkül is tájékoztatást adjon – egyebek között – az egyesületek nyilvános üléséről. Az ilyen tudósítás esetében pedig – szemben az újságírás más műfajaival – a sajtószervnek a helyreigazítás alóli mentesüléshez elegendő bizonyítania a tudósítás korrektségét.

4. A Pesti Központi Kerületi Bíróságnak a Fidesz kontra ÉS-ügyekben, illetve a Schmidt Mária kontra Magyar Hírlap ügyben ítélező bírója az utóbbival szinte egyidőben hirdetett ítéletet a Torgyán József miniszter által az Élet és Irodalom ellen indított sajtó-helyreigazítási perben is.¹⁹ Az ÉS 2000. január 28-i száma „Ügyészségi döntés Torgyán kazetta-ügyéről” címmel összeállítást közölt. Ez egy szerkesztőségi bevezető mellett tartalmazta a Nyilvánosság Klubnak a miniszter ellen tett büntető feljelentése nyomán született, a nyomozást megtagadó ügyészségi döntést, és az azzal szemben a klub által benyújtott panaszt. Az egyesület azért tett feljelentést hivatali visszaélés miatt Torgyán ellen, mert a miniszter a Duna Televízió interjút kérő riporterét sérelmesnek érzett kérdései miatt testőre segítségével igazoltatta,

majd elvetette tőle a felvételt tartalmazó kazettát. A hetilap által közölt, az egyesület egyik ügyvivője által jegyzett panaszbeadvány igyekezett cáfolni a nyomozást megtagadó ügyészségi döntés érvelését. A miniszter megbízásából a minisztérium politikai főtanácsadója helyreigazítást kért az újságtól, amit az nem teljesített, így Torgyán keresetet indított a Pesti Központi Kerületi Bíróságon.

Az alperes ellenkérelmével azzal érvelt, hogy nincs törvényi alapja az ügy érdemi tárgyalásának, mert mind a Ptk. mind pedig a PK 13. számú állásfoglalása úgy rendelkezik, hogy helyreigazítást csak személyesen az kérhet, akinek személyére a sajtóközlemény utal, márpedig a tanácsadó kérelme nem felel meg ezeknek a feltételeknek. A bíróság ezt az ellenkérelmet azzal utasította el, hogy a jogszabály a helyreigazítás „előzetes eljárására” külön szabályokat nem tartalmaz, így a képviselőt módját sem szabályozza, és nem is zárja ki, másrészt a képviselt fél bírósági keresetében a kérelmet sajátjának ismerte el, így alkalmazni kell a jóhiszemű álképviselő Ptk.-beli szabályait. (Megjegyzendő, hogy a jogszabály a helyreigazítási folyamatban nem ismer „előzetes eljárást”, csupán a helyreigazítás kérését szabályozza, amivel kapcsolatban viszont személyes jogérvényesítést ír elő, továbbá a tanácsadó nem képviselőként járt el.)

A miniszter helyreigazítási igényének tartalmi vizsgálata kapcsán a bíró az előzőleg tárgyalt Schmidt Mária kontra Magyar Hírlap-ügyhöz hasonlóan ismételten utalt az Alkotmánybíróság 1994-es határozata kapcsán arra, hogy a közölteket annak figyelembevételével kell értékelni, hogy a miniszter mint politikai közszereplő esetén a véleménynyilvánítás lehetősége szinte korlátlan. A Nyilvánosság Klub panaszbeadványának szövegével összefüggésben pedig felhívta a figyelmet arra, hogy a PK 14. számú állásfoglalása értelmében nincs helye sajtó-helyreigazításnak, ha a sajtószerv valamely büntetőeljárás jogerős befejezése előtt a valóságnak megfelelően tájékoztatja olvasóit az eljárásról.

Mindezek alapján a bíróság a miniszter négy helyreigazítási kérelméből hármat elutasított. Elutasította a közleményben a riporternő igazoltatására és a kazetta elvételére vonatkozó megállapításokat kifogásoló kereseti kérelmet, mondván, ezekkel az alperes nem állította, hogy a felperes bűncselekményt követett volna el. A közleménynek azzal az állításával kapcsolatban, miszerint az ügyészség elmulasztotta a riporternő tanúkénti meghallgatását, a bíróság megállapította, hogy bár a közlemény tévedett, de a felperesnek a helyreigazításhoz szükséges közvetlen érintettsége hiányzik ennek a kérdésnek a kapcsán, hisz a meghallgatás elmaradása legfeljebb az ügyészség részéről lehetne kifogásolható. Ugyancsak elutasította a bíróság a közölt panasz-beadvány felperessel szembe-

ni állításaival kapcsolatos kereseti kérelmet. A felperes szerint ezekkel az állításokkal az alperes azt híresztelte, hogy a miniszter valóban elkövette a feljelentő által vélelmezett bűncselekményeket. Az elutasítás indokolása szerint a panasz keletkezése idején még folyamatban volt nyomozati eljárás során megfogalmazott jogi vélemény nem lehet sajtó-helyreigazítás tárgya. Nem egészen világos ugyanakkor, hogy egyrészt a helyreigazítás feltételei szempontjából mi a különbség a jogi és a nem jogi (?) vélemény között, másrészt az akár jogi, akár nem jogi vélemény vélemény voltát befolyásolja-e az, hogy azt az eljárás mely szakaszában fejtik ki. Ha ugyanis elfogadjuk a sajtó-helyreigazítás általános elveként azt, hogy vélemény nem lehet annak alapja, akkor ez alól nem képezhetnek kivételt azok a vélemények sem, amelyek arra vonatkoznak, hogy egy cselekedet a véleménymondó álláspontja szerint kimeríti-e egy bűncselekmény törvényi tényállását.

A közlemény egyetlen állítása, amelynek kapcsán a bíróság elrendelte a helyreigazítást, a panasz-beadványnak az a megfogalmazása volt, miszerint a minisztert a kazetta eltulajdonításának szándéka vezérelte volna, midőn utasítást adott annak elvételére. A bíróság érvelése szerint a kazetta eltulajdonítása nem volt a nyomozati eljárás tárgya, így nyilván az annak folyamatban léte miatti korlátozhatatlansági kedvezmény nem vonatkozik rá, másrészt a bíróság szerint azért is indokolt a helyreigazítás, mert érdemi adat nem merült fel a végleges tulajdonszerzés szándékára a miniszter részéről. Érdekes módon azonban a legfontosabb kérdést elmulasztotta vizsgálni a bíróság, hogy vajon az eltulajdonítási szándékkal kapcsolatban lehet-e szó egyáltalán tényállításról, vagy pedig az állítás a szerző véleményét fejezi ki a felperes motívumait illetően, ami viszont – mint tudjuk – nem lehet helyreigazítás alapja.

A másodfokon eljáró Fővárosi Bíróságnak ugyanaz a tanácsa, amely a Schmidt Mária kontra Magyar Hírlap ügyben a jogerős ítéletet hozta, 2000. június 19-én hozott ítéletében résyben megváltoztatta az elsőfokú döntést, és a lapot helyreigazítást kötelezte a riporternő igazoltatása és a kazetta elvétele ügyében is, mondván: a büntetőeljárásban nem nyert bizonyítást, hogy a miniszter utasította volna beosztottait, pusztán kérést fogalmazott meg.

A MAGYAR BÍRÓI GYAKORLAT VÁLTOZÁSAI NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy a magyar bírói gyakorlat most vizsgált módosulásai hogyan érté-

kelhetőek nemzetközi összehasonlításban, érdemes először megvizsgálni, hogy az e változásokat elindító, az első fejezetben tárgyalt 1994-es alkotmánybíróági határozat milyen külföldi és nemzetközi mintákat követett. Az egyik ilyen meghatározó minta mindenképpen az amerikai Legfelső Bíróság 1964-ben született híres ítélete volt a *New York Times v. Sullivan*-ügyben. Az ítéletet fogalmazó William Brennan bíró a következőképpen írta le az ügynek a bíróság általi, újnak mondható megközelítését: „A kérdés megítélésében abból kell kiindulni, hogy ebben az országban mély nemzeti elkötelezettség fűződik ahhoz, hogy közügyekben a vitának szabadnak, elevennek és nyitottnak kell lennie.”²⁰ Az ítélet lényege, hogy egy magát demokratikusnak valló kormányzat nem büntetheti meg bírálót még magánszemélyek sérelme címén sem. A közügyek szabad vitatásához fűződő érdek azt követeli meg, hogy a közlés teljes alkotmányos védelmet élvezzen, vagyis „elfojtására nem jogosít fel sem ténybeli hiba, sem sértő tartalom, sem a kettő keveréke.” Az azóta New York Times-szabály néven polgárjogot nyert tétel „tiltja kártérítés megítélését köztisztviselő hivatalos tevékenységére vonatkozó rágalmozó állításért, kivéve, ha a panaszos bebizonyítja, hogy azt rosszindulattal közzölték, azaz annak tudatában, hogy az állítás valótlan, illetve gondatlanul figyelmen kívül hagyták annak igazságát vagy hamisságát.” Brennan szerint ugyanis: „a hibás állítás elkerülhetetlen egy vitában [...] és azt védelemben kell részesítenünk, különben megfojtjuk a kifejezés szabadságát. [...] Egy szabály, amely arra kényszeríti a hivatalos magatartás bírálóját, hogy szavatolja minden egyes ténybeli kijelentésének igazságát – és tegye ezt lényegében korlátlan összegű rágalmozási ítéletek büntetésének terhe mellett – öncenzúrához vezet.” A bíróság három tagja – Black, Douglas és Goldberg – még tovább kívánt menni, és a sajtó védelmét abszolúttá akarta tenni a közhivatalnokok becsületének sérelmei esetén. Vagyis ők akkor sem engedték volna meg a perlést a hivatalnokoknak, ha bizonyítani tudják a tényleges rosszindulatot. Black bíró egy két évvel későbbi különvéleményében megismételte azt az álláspontját, hogy közügyekben a szólás szabadsága feltétlen.²¹

A magyar alkotmánybírák által követett másik minta az Emberi Jogok Európai Bíróságának következetes gyakorlata, melynek legfontosabb döntéseire hivatkozik is a határozat indokolása. A legismertebb ezek közül az 1986-ban eldöntött *Lingens kontra Ausztria* eset. Lingens, a Profil című osztrák magazin főszerkesztője két bíráló cikket közzölt az akkori osztrák kancellárról, szemére hányva, hogy a holokauszt túlélőjéhez „méltatlan”, „elfogadhatatlan” és „erkölcsetelen” módon koalíciós tárgyalásokat folytatott egy egykori náciával. Az ausztriai elmarasztalás után az új-

ságíró a strasbourgi fórumokhoz fordult, ahol az osztrák kormány képviselője arra hivatkozott, hogy az újságcikkek Kreiskyt magánemberi mivoltában sértették, amennyiben nem tartották tiszteletben magánéletét, amit pedig az európai egyezmény 8. cikke is megkövetel.

A bíróság ítéletében elismerte ugyan a magán- és közügyek dichotómiáját, de az adott esetet nem minősítette magánügynek. Sőt általánosságban kimondta a testület, hogy egy politikus az őt e minőségben való szereplése kapcsán ért kritikákat nem háríthatja el magánéletére hivatkozással. A strasbourgi bírák szerint az újságíróra a bécsi bíróság által kiszabott büntetés a cenzúra egy formája volt, amely arra irányult, hogy a jövőben hasonló kritika ne hangozzék el. Amikor pedig az osztrák bíróság a valóság bizonyítását rendelte el Lingens kijelentéseivel kapcsolatban, megoldhatatlan feladat elé állította a vádlottat, hiszen értékítéletek valóságát lehetetlen bizonyítani. A Bíróság ítélete tehát megállapította, hogy az adott esetben sem a jóhírnév védelme, sem a kijelentés megütközést keltő, esetleg sokkoló jellege nem tette szükségessé a véleménynyilvánítás korlátozását, vagyis az osztrák bírósági ítélet megsértette az egyezmény 10. cikkét. Ezért Ausztriát közel 300 ezer schilling kártérítés megfizetésére kötelezték. A határozat ezenkívül elvi érveléssel leszögezi, hogy értékítéletek nem lehetnek a valóság bizonyításának tárgyai.²²

Az 1998 óta immár egységes, új összetételű Bíróság a *Dalban kontra Románia-ügyben*²³ 1999. szeptember 28-án hozott ítéletében megerősítette korábbi gyakorlatát. A panaszos egy helyi hetilap tulajdonosa és szerkesztője volt Romániából, mely két cikket jelentetett meg a helyi mezőgazdasági kombinát igazgatójának feltételezett csalásairól, és a felügyelő bizottság szenátor tagjának ebben vállalt szerepéről. Azt követően, hogy az igazgató és a szenátor ellen büncselekmény hiányában megszüntették a nyomozást, ők kezdeményezték eljárást a panaszos ellen rágalmozás miatt, amiben a román bíróság bűnösnek mondta ki és szabadságvesztésre ítélte. A panaszos azt kérte, hogy a strasbourgi Bíróság állapítsa meg, hogy a publikált cikkek miatti elítéléssel Románia megsértette az egyezmény 10. cikkelyében biztosított véleménynyilvánítási szabadságát. A Bíróság megállapította, hogy a cikk az abban foglalt becsületsértő állítások ellenére közérdeket érintett, és számot tarthatott a közösség érdeklődésére. A meggyanúsítottak becsületvédelemhez fűződő érdeke és a sajtó mint a „közösség házörzökutyája” szerepének érvényesülése konfliktusában a bíróság ezúttal is az utóbbinak adott elsőbbséget azzal, hogy ítéletében megállapította: a panaszos bűnösségének megállapítása és vele szemben szabadságvesztés büntetése kiszabása indo-

kolatlanul aránytalan beavatkozást jelentett véleménynyilvánítási szabadságába.

Az eddig elé került ügyek kapcsán a strasbourgi bíróság a politikusi vagy más közéleti személyiségeket erős szavakkal bíráló újságírókkal szemben alkalmazott büntetőjogi szankciók esetében általában megállapította az egyezmény megsértését, ugyanakkor még nem volt módja állást foglalni a polgári jog személyiségvédelmi vagy helyreigazítási eszközeivel kapcsolatban, melyek kétségtávolan enyhébbek a büntetőjog durva szankcióinál, de a 10. cikkely szóhasználatában ezek is „beavatkozást” jelentenek a véleménynyilvánításnak az európai bírósági gyakorlatban is kitüntetettként kezelt szabadságába.

Összefoglalásként megállapítható tehát, hogy a magyar Alkotmánybíróság 1994-es határozata az amerikai Legfelső Bíróság joggyakorlata mellett követte a strasbourgit is abban, hogy a politikusok esetében a megengedhető kritika küszöbe alacsonyabb, mint magán-személyeknél, hiszen jóhíriük védelme egyensúlyban kell legyen a közügyek szabad megvitatásához fűződő érdekekkel, a kormányzat egészénél vagy közjogi testületek bírálata esetében pedig még nagyobb tolerancia szükséges. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a magyar polgári bíróságok most tárgyalt gyakorlata lényegesen szigorúbb a közszereplőket kritizáló sajtóval szemben, mint az Alkotmánybíróság intenciója.²⁴ Az is igaz, hogy az alkotmánybírák döntése kevés fogódzót adott a határozatnak a polgári ítélkezésre való alkalmazhatóságára. És a törvényalkotó sem sietett a jogalkalmazók segítségére. Akárhogy is alakult ki a jelenlegi ítélkezési gyakorlat, az igazi kérdés, vajon az kiállná-e a nemzetközi emberi jogi bírósági fórumok próbáját.

JEGYZETEK

1. 48/1991. (IX. 26.) AB határozat
2. 36/1994. (VI. 24.) AB határozat
3. BH 1994. 127.
4. BH 1997. 578.
5. Pesti Központi Kerületi Bíróság 29.P.87.533/1996/4.
6. A Fővárosi Bíróság mint másodfokú bíróság 48.Pf.23.777/1997/10.
7. Pesti Központi Kerületi Bíróság 29.P.90.974/1997/12.
9. Szolnoki Városi Bíróság 4.P.20.288/1996/5. szám
10. Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 17.P.III.24.194/1998/7.
11. A Pesti Központi Kerületi Bíróság 9.P.91059/1995/14.
12. A Fővárosi Bíróság mint másodfokú bíróság 47.Pf.23888/1998/8. szám
13. *Oberschlick kontra Ausztria 2.*
14. Pesti Központi Kerületi Bíróság 17.P.90997/1999/9.
15. BH 1989. 352., BH 1990. 332.
16. A Fővárosi Bíróság 47.Pf.28615/1999/4. szám
17. Pfv.IV.20 367/2000/4. szám
18. Vö. 1972. évi IV. törvény 48-49. §-ai
19. E tanulmány kéziratának lezártáig nem történt meg az ítélet írásba foglalása, így a döntés és az indokolás tartalmáról csak a szóbeli ítélethirdetés alapján tudok beszámolni. A legrészletesebb sajtótudósítást ld. Orbán tanácsadója vesztett lapunk ellen. Magyar Hírlap, 2000. május 30. Pesti Központi Kerületi Bíróság 29.P.86.343/2000/4.
20. *New York Times v. Sullivan*, 376 U. S. 254. E szavak azután később többször visszaköszönnek: „Az a mély nemzeti meggyőződés, hogy közügyekben a vitának korlátlannak, erőteljesnek és teljesen nyitottnak kell lennie, magában foglalja a kormány és a közhatalom képviselői elleni kemény, harapós és néha kellemetlenül erős támadásokat is.” Ld. *Watts v. United States*, 394 U. S. 705, 708/1971. Részletes ismertetését ld. Halmi Gábor: A véleményszabadság határai. Atlantisz, Budapest, 1994. 144-149.
21. “*The only sure way to protect speech and press [...] is to recognise that libel laws are abridgements of speech and press and therefore are barred in both federal and state courts by the First and Fourteenth Amendments. I repeat what I said in the New York Times case that “[a]n unconditional right to say what one pleases about public affairs is what I consider to be minimum of the First Amendment”* Rosenblatt v. Baer, 383 U. S. 75, 95/1966.
22. Hasonló tartalmú döntések születtek a magyar Alkotmánybíróság határozatában ugyancsak hivatkozott *Castells kontra Spanyolország*-, *Oberschlick kontra Ausztria*- és *Thorgeirson kontra Izland*- ügyekben is. Lásd részletesen: Halmi (1994), 223–233.
23. 28114/95 számú kérelem
24. Ennek a gyakorlatnak további szigorodása várható, hisz a magyar miniszterelnök a közelmúltban kilátásba helyezte a Polgári törvénykönyv személyiségi jogi rendelkezéseinek szigorítását a politikusok bírálatának hatékonyabb szankcionálását. Ld. „Támadások keresztüztében kellett dolgozni” Orbán Viktor kormányfő a Vasárnapi Újságnak adott nyilatkozatában bírálta a médiát és a médiatörvényt. Népszabadság, 2000. június 19.